

РОЗДІЛ 7
СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

УДК 130.2

А.БРОВДІ, В. В.ОЛІЙНИК
Мукачівський державний університет

ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ
УКРАЇНЦІВ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ

Нині існуюча структуроутворююча система етносу в основних своїх рисах суперечлива і дещо еkleктична, бо включає не стільки власне етнічні характеристики (наприклад, спільність культури, мови, самосвідомості), скільки умови, за яких формуються ці етнічні компоненти. Адже державність, єдиний ринок або спільність території не розкривають сутності й механізму його творення; вони лише сприяють або прискорюють консолідацію етносу, виступаючи в ролі об'єктивних умов чи навіть передумов.

Етнічна самосвідомість є одним з головних результатів етнооб'єднувальних процесів, а також показником консолідації етносу. Формування етнічної самосвідомості завершує процес становлення етносу, відповідно й зникає (або трансформується) вона в останню чергу, вже після втрати (або зміни) даною спільнотою своєї мови.

Темі розвитку етнічної та національної самосвідомості східних слов'ян присвятили багато наукових праць такі відомі вчені, як Д.С. Ліхачов [1], В.С. Мавродін, В.В. Седов [2] та інші [3]. Але автори цих праць в своїх наукових пошуках не опираються на сучасні теоретико-методологічні засади досліджень етнічної та національної самосвідомості. Незрозуміло, на яких підставах Д.С. Ліхачов, називає самосвідомість людної Київської Русі національною [1, с.5–26], адже в той час в Європі ще не були створені умови для націєтворчих процесів. Відмітимо, що сучасні українські філософи багато уваги приділяють проблемам культури. Так, в працях С.Б. Кримського, В.А. Малахова, Г.В. Гребенькова, С.В. Пролєєва, Н.В. Хамітова та ін. розглядаються як загальнотеоретичні аспекти аксіології, так і різноманітні аспекти проблеми цінностей в культурі взагалі і в українській, зокрема.

Зауважимо, що проблема співвідношення понять «національна свідомість», та «національна ідентичність» досить давно формулюється в сучасній науці, але повністю ще не вирішена. Етнічна самосвідомість є одним з головних результатів етнооб'єднувальних процесів, а також показником консолідації етносу. Формування етнічної самосвідомості завершує процес становлення етносу, відповідно й зникає (або трансформується) вона в останню чергу, вже після втрати (або зміни) даною спільнотою своєї мови [4, с. 112].

Національна самосвідомість виникла в епоху формування національних держав, коли панівні класи зверталися до широких верств населення, запроваджуючи ідеї «історичної місії», «національного визволення», «національних інтересів», збуджуючи почуття патріотизму у населення з метою

його соціальної мобілізації. Важливими умовами для утворення нації є наявність спільного ринку та власної державності. Так, українська етнічна нація формувалась протягом XVI-XIX ст.

Виникненню й поширенню української національної самосвідомості сприяло багато факторів суспільно-політичного і культурно-освітнього характеру. Етнічна самосвідомість українців переростала у національну, починаючи з XVI ст., коли розпочалася визвольна боротьба та боротьба за відновлення власної державності, коли вперше була сформульована національна ідея, коли почали формуватися національна мова та національна культура [6, 37]. На жаль, *офіційне ставлення Росії до української культури і спалаху національної самосвідомості українців було різко негативним*. Воно виявлялося в серії указів, спрямованих на «викорінення» самотнього культурного життя, у тому числі заборони української мови, книгодрукування, театру. Це відомі укази Петра I (1720), Олександра I (1805), «Валуєвський указ» (1863), «Емський указ» Олександра II (1876). Не зайвим буде нагадати тут і «теорію колбочки» (фактичну русифікацію), що втілювалася в життя століттями. У рамках цих офіційних документів формувалася і офіційна наукова концепція, що заперечувала самостійний розвиток українців і яка трактувала їх походження лише в рамках російського етносу (або з єдиної колиски) як одну з його локально-племінних частин.

Варто зауважити, що національна ідентичність є центральним елементом, мотиваційно-смісловим «ядром» національної самосвідомості. Категорія ідентичності має багатоаспектний характер. Її зміст включає в себе різні сторони соціального буття, багатогранність людського досвіду і практичної діяльності людей. Природно, що із зміною історичних соціальних, політичних умов змінюється і сутність даного поняття. В контексті тих процесів, які відбуваються в сучасній Україні, проблема національної свідомості набуває особливо актуального значення [7, с. 354].

Підкреслимо, що становлення української державності передбачає акцентування уваги на даному феномені. Мова йде не тільки про ідентичність особистості, але й про ідентичність етносу в цілому, його матеріальної і духовної культури.

Література

1. Лихачев Д. С. Национальное самосознание Древней Руси: Очерки из области русской литературы / Д. С. Лихачев – М. : Весь Мир, 1945. – 458 с.

2. Седов В. В. Об этническом самосознании восточнославянской общности / В.В. Седов. - Древнерусская народность: Историко-археологическое исследование. – М., 1999. – 354 с.

3. Гончарова Н.І. Становлення самосвідомості українського народу в умовах повсякденного буття (сутність і генеза) : Автореферат дис. канд. філос. наук. – Одеса, 1996. – 20 с.

4. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. Пер. з англ. – К., 1997.–154 с.

5. Шульга М.О. Етнічна самоідентифікація особи. – Автореферат дис. докт. соціологічних наук. – К., 1993. – 42 с.

6. Александренков Э. Г. «Этническое самосознание» или «этническая идентичность» // Этнографическое обозрение. 1996. – № 3.– 52 с.

7. Шандор Ф. Ф. Національна свідомість населення України: природа, структура та функції / Ф. Ф. Шандор. – Ужгород : Видавництво ФОП Береза А. Е., 2012.– 384 с.

УДК 32:008"312"

О. ГОЛУБОВ, Г.Ф. ІЛЬТЮ
Мукачівський державний університет

РОЗВИТОК НАУКИ І ОСВІТИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

За роки незалежності Україна визнавалася державою з могутнім науковим потенціалом і зазнала значних змін та впливів. Стрімкі зміни в суспільно-політичному житті держави дозволяють науці перейти на новий рівень, дають науковим галузям поштовх до вдосконалення, адже вони розуміють своє величезне значення для розвитку України та вихід її на новий, вищий щабель. Наша держава знаходиться лише на початку великого шляху до цивілізованої інтеграції у світовий та європейський науково-технологічний простір. Для української науки необхідно ефективно використовувати наявні наукові структури. Разом з тим, вкрай необхідно започатковувати нові інституції та наукові центри, формувати нові наукові колективи, розгорнути низку програм наукових досліджень, орієнтуючись на перспективу економічного розвитку та життєзабезпечення суспільства.

Рівень розвитку сучасної науки обумовлює і рівень розвитку суспільства у безпосередню виробничу сил, сприяє розв'язанню гострих національних і глобальних проблем, розширенню перспектив економічного та соціального прогресу суспільства. Особливе місце відіграє освіта, оскільки формування всебічно розвиненої особистості та підготовка висококваліфікованих спеціалістів є важливим фактором соціально-економічного вдосконалення та науково-технічного прогресу, постійного оновлення всіх сфер життєдіяльності суспільства.

Інтеграційний процес у науці й освіті має дві складові:

- 1) формування співдружності провідних європейських університетів під егідою документа, названого Великою хартією університетів (*Magna Charta Universitatum*);
- 2) об'єднання національних систем освіти і науки в європейський простір з єдиними вимогами, критеріями і стандартами.

Головна мета цього процесу направлена на істотне підвищення конкурентоспроможності європейської системи науки і вищої освіти у світовому вимірі.

Основною стратегічною метою системи освіти є забезпечення умов для задоволення потреб громадян, суспільства й ринку праці в якісній освіті шляхом створення нових інституціональних механізмів регулювання, відновлення структури й змісту освіти, формування системи безперервної освіти. Для досягнення вказаної мети мають бути вирішені наступні стратегічні завдання: удосконалення змісту й технологій освіти; розвиток системи

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>